

prof. dr hab. Marian Podstawka
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
w Warszawie

Rolnicze choroby zawodowe oraz działania prewencyjne KRUS

Agricultural industrial diseases and preventive action of the Agricultural Social Insurance Fund

Streszczenie: Rolnicze choroby zawodowe podlegają ubezpieczeniu w ramach społecznego ubezpieczenia rolników. Ustawa z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników zobowiązała KRUS do prowadzenia działalności prewencyjnej. Przyjęto wówczas założenie, iż korzystniej jest prowadzić działania prewencyjne i rehabilitacyjne niż ich nie realizować i ponosić koszty wypłaty świadczeń. W artykule poddano ocenie rolnicze choroby zawodowe i związane z nimi działania prewencyjne KRUS.

Abstract: Agricultural industrial diseases are submitted as part of public insurance for the farmers. The act from 20 December 1990 about the national retirement insurance of farmers, obliged the Agricultural Social Insurance Fund to conduct a preventive activity. They made assumption then that it was more favourable to conduct preventive and rehabilitation action than not to carry it out and to incur costs of the payment of benefits. In the article agricultural industrial diseases and associated with them preventive action of the Agricultural Social Insurance Fund were subjected to the evaluation.

Wstęp

Rolnicze choroby zawodowe podlegają ubezpieczeniu w ramach społecznego ubezpieczenia rolników. Zasady tego ubezpieczenia regulują przepisy ustawy z 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu rolników¹. Wspomniana ustawa wyodrębniła ubezpieczenie chorobowe, wypadkowe i macierzyńskie. Do obsługi tych ryzyk ubezpieczeniowych powołany został Fundusz Składkowy. Dochodami tego Funduszu są składki płacone przez ubezpieczonych. Natomiast wielkość świadczeń, takich jak jednorazowe odszkodowanie, zasiłek chorobowy i zasiłek macierzyński są skalkulowane z uwzględnieniem możliwości finansowych Funduszu Składkowego.

Ubezpieczeni rolnicy zapadając na choroby zawodowe zgłaszają te zdarzenia do struktur organizacyjnych KRUS. Następnie podlegają oni ocenie jeśli chodzi o stopień uszczerbku na zdrowiu. Po jego stwierdzeniu oraz

¹ Ustawa z 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników, Dz.U. nr 7 z 1998 r. poz. 25, nr 106, poz. 668.

po uznaniu okoliczności objętych ubezpieczeniem następuje wypłata jednorazowego odszkodowania.

Rolnicze choroby zawodowe

W 2010 roku z tytułu rolniczych chorób zawodowych do oddziałów regionalnych i placówek terenowych KRUS zgłoszono łącznie 199 wniosków o jednorazowe odszkodowanie. KRUS przyznał 170 jednorazowych odszkodowań z tytułu uszczerbku na zdrowiu, w tym jedno z tytułu śmierci wskutek rolniczej choroby zawodowej. Jak przedstawia się struktura chorób zawodowych w rolnictwie na przestrzeni ostatnich lat prezentuje tabela 1.

Tabela 1. Struktura rolniczych chorób zawodowych w latach 2006-2010
Table 1. Structure of agricultural industrial diseases between 2006-2010

Rodzaj choroby	2006	2007	2008	2009	2010
Choroby skóry	8	9	11	5	8
Choroby układu oddechowego	35	19	28	19	25
Choroby zakaźne	59	70	88	146	134
Choroby pozostałe	5	7	3	4	3
Razem	107	105	130	174	170

Źródło: *Wypadki przy pracy i choroby zawodowe rolników oraz działania prewencyjne KRUS w 2010 r.*

Source: Accident at work and industrial diseases of farmers and preventive action Agricultural Social Insurance Fund in 2010

W strukturze chorób zawodowych rolników najmniejszą grupę stanowią choroby zakaźne i choroby układu oddechowego. Choroby skóry oraz pozostałe choroby występują bardzo rzadko. W latach 2006-2010 zauważyć można tendencję wzrostu ogółu rolniczych chorób zawodowych. Jednakże w stosunku do ponad 26 tys. wypadków przy pracy rolniczej liczba 170 przypadków chorób zawodowych jest znikoma. Rolnicze choroby zawodowe podobne jak wypadki przy pracy rolniczej są zróżnicowane przestrzennie. Informuje o tym tabela 2.

Tabela 2. Liczba chorób zawodowych w latach 2006-2010 według województw

Table 2. The number of industrial diseases between 2006-2010 according to the provinces

Lp.	Województwo	2006	2007	2008	2009	2010	2010-2009
1.	dolnośląskie	3	5	1	8	5	-3
2.	kujawsko-pomorskie	3	7	5	1	3	2
3.	lubelskie	17	18	33	33	18	-15
4.	lubuskie	2	1	0	1	3	2
5.	łódzkie	6	3	3	1	0	-1
6.	małopolskie	9	10	6	3	8	5

7.	mazowieckie	1	8	10	9	35	26
8.	opolskie	0	2	0	0	2	2
9.	podkarpackie	2	1	3	2	1	-1
10.	podlaskie	39	38	46	61	58	-3
11.	pomorskie	3	0	2	5	6	1
12.	śląskie	1	0	0	4	0	-4
13.	świętokrzyskie	3	0	3	1	1	0
14.	warmińsko-mazurskie	11	7	13	37	19	-18
15.	wielkopolskie	4	1	4	5	6	1
16.	zachodniopomorskie	3	4	1	3	5	2
Ogółem		107	105	130	174	170	-4

Źródło: jak w tab. 1.

Source: like in tbl. 1.

Najwięcej rolniczych chorób zawodowych ma miejsce w województwach lubelskim i województwie podlaskim raz warmińsko-mazurskim. W tych województwach odnotowano prawie 50% ogółu rolniczych chorób zawodowych. Związane jest to, podobnie jak w przypadku wypadków, z kulturą rolną. W tych województwach jest ona na dość niskim poziomie.

Interesującym zagadnieniem jest struktura procentowego uszczerbku na zdrowiu ubezpieczonych spowodowana różnymi rodzajami rolniczych chorób zawodowych. Odpowiednie informacje zawiera tabela 3.

Tabela 3. Struktura procentowego uszczerbku na zdrowiu na tle rolniczych chorób zawodowych

Table 3. Structure of the percentage of damage to health relating to agricultural industrial diseases

% uszczerbek na zdrowiu	Astma oskrzelowa	Zewnatrzpochodne zapalenie pęcherzyków płucnych	Alergiczny nieżyt nosa	Choroby skóry	Choroby obwodowego układu nerwowego wywołane sposobem wykonywania pracy	Obustronny trwały ubytek słuchu typu ślimakowego	Choroby zakaźne	Borelioza	Kleszczowe zapalenie opon mózgowych	Toksokaroza
do 5%	2	0	0	1	2	0	58	54	4	0
6-10%	3	2	2	4	0	0	50	49	1	0
11-30%	6	5	4	3	0	1	23	20	2	1
31-60%	0	0	0	0	0	0	3	2	0	1
powyżej 60%	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Suma	11	8	6	8	2	1	134	125	7	2

Źródło: jak w tab. 1.

Source: like in tbl. 1.

Choroby zawodowe powodują mniejszy uszczerbek na zdrowiu w porównaniu do wypadków przy pracy rolniczej. W zasadzie brak jest uszczerbków na zdrowiu powyżej 30% spowodowanych przez rolnicze choroby zawodowe. Rolnicze choroby zawodowe powodują małe uszczerbki na zdrowiu. Najwięcej jest tych, które skutkują do 30% uszczerbku na zdrowiu. Najliczniej występują choroby zakaźne. Powodują one uszczerbek na zdrowiu do 10%. Interesująca jest struktura przyznanych świadczeń na tle różnych jednostek chorobowych. Dane te zawiera tabela 4.

Tabela 4. Jednostki lub grupy chorobowe, z tytułu których przyznano jednorazowe odszkodowanie

Table 4. Individuals or sickness groups from the title which were granted single sum compensation

Jednostka lub grupa chorobowa	2006	2007	2008	2009	2010
Zatrucia ostre albo przewlekłe lub ich następstwa wywołane przez substancje chemiczne	0	0	1	0	0
Astma oskrzelowa	22	15	15	12	11
Zewnatrzpochodne zapalenie pęcherzyków płucnych	8	2	8	5	8
Alergiczny nieżyt nosa	5	2	5	2	6
Choroby skóry	8	9	11	5	8
Przewlekłe choroby obwodowego układu nerwowego wywołane sposobem wykonywania pracy	0	3	1	2	0
Przewlekłe choroby układu nerwowego	1	0	1	0	2
Obustronny trwały ubytek słuchu typu ślimakowego	4	4	0	2	1
Choroby zakaźne w tym:	59	70	88	146	134
• Borelioza	51	58	80	132	125
• Bruceloza	0	0	0	1	0
• Kleszczowe zapalenie opon mózgowych	4	8	6	9	7
• Promienica jamy ustnej	0	1	0	0	0
• Aspergiloza	0	0	0	1	0
• Toksoplazmoza	3	2	0	1	0
• Różycza	0	0	1	0	0
• Toksokaroza	0	0	0	0	2
• Bąblownica wątroby	1	1	1	2	0
Ogółem	107	105	130	174	170

Źródło: jak w tab. 1.

Source: like in tbl. 1.

W ciągu ostatnich pięciu lat wśród rozpoznanych chorób zawodowych rolników dominowały choroby zakaźne przenoszone przez kleszcze, w tym borelioza, której liczba sukcesywnie wzrasta (59 w 2006 r., 70 - w 2007 r., 88 w 2008 r., 146 - w 2009 r. i 134 - w 2010 r.)

Wzrost zachorowań na boreliozę nie oznacza realnego wzrostu liczby zachorowań na tę chorobę wśród rolników, a wynika z faktu, że lekarze są coraz bardziej świadomi tej choroby oraz dysponują nowoczesnymi i skutecznymi metodami diagnostycznymi, które umożliwiają szybkie wykrycie choroby. Również rolnicy mają większą niż kilka lat temu wiedzę na temat możliwości zakażenia się tą chorobą i jej objawów. Odnotowane w 2009 roku zwiększenie o 66% przypadków zachorowań na boreliozę było prawdopodobnie efektem zapoznania lekarzy z wiejskich ośrodków zdrowia, podczas konferencji organizowanych przez KRUS w latach 2008-2010 nt. „Ryzyka chorób zawodowych rolników”, z procedurą rozpoznawania i stwierdzania chorób zawodowych oraz upowszechnienia wśród rolników informacji o przysługujących im świadczeniach w przypadku stwierdzenia choroby zawodowej.

Spadek liczby zachorowań na astmę oskrzelową wynika z postępu technologicznego, dzięki któremu poprawiają się w gospodarstwach rolnych warunki pracy, a rolnicy rzadziej pracują w warunkach uciążliwych dla ich zdrowia.

Działalność prewencyjna KRUS

Ustawa z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników zobowiązała KRUS do prowadzenia działalności prewencyjnej. Przyjęto wówczas założenie, iż korzystniej jest prowadzić działania prewencyjne i rehabilitacyjne niż ich nie realizować i ponosić koszty wypłaty świadczeń.

Zgodnie z art. 63 wspomnianej ustawy KRUS prowadzi następujące działania mające na celu zapobieganie wypadkom przy pracy rolniczej i chorobom zawodowym:

- analizowanie przyczyn wypadków i chorób zawodowych,
- prowadzenie dobrowolnych, nieodpłatnych szkoleń i instruktażu dla ubezpieczonych na temat zasad ochrony zdrowia i życia w gospodarstwie rolnym,
- upowszechnianie wśród ubezpieczonych wiedzy o zagrożeniach wypadkami przy pracy rolniczej i chorobami zawodowymi,
- nagradzanie producentów bezpiecznych maszyn i sprzętu rolniczego.

Oprócz tych działań KRUS prowadzi działania zapobiegawcze i dostosowane do występującego w danym rejonie charakteru produkcji rolniczej. KRUS popularyzuje wśród dzieci i młodzieży prace, szczególnie niezbędne, których nie powinny wykonywać dzieci do lat 15. Ponadto Prezes KRUS zobowiązał wszystkie jednostki organizacyjne do:

- planowania działań na podstawie oceny przyczyn wypadku i oceny stanu bezpieczeństwa gospodarstw,
- prowadzenia działań, które będą wpływały na zwiększenie świadomości rolników w zakresie stosowania zasad bezpiecznej pracy w gospodarstwie rolnym,

- prowadzenia działań wpływających na likwidację przyczyn wypadków z grupy najliczniej występujących zdarzeń,
- nadzorowania prawidłowości określania przyczyn i okoliczności zgłoszonych zdarzeń do KRUS.

Oprócz tego Oddziały Regionalne i Placówki Terenowe KRUS w 2010 r. organizowały szkolenia z zakresu wiedzy o BHP w gospodarstwie rolnym oraz spotkania i prelekcje na temat zagrożeń podczas pomagania przy pracy i zabawy dzieci w gospodarstwie rolnym. Ogółem przeprowadzono takich działań 4194 z udziałem 139400 rolników i ich dzieci oraz osób związanych ze środowiskiem wiejskim².

Tabela 5. Szkolenia z zakresu BHP w gospodarstwie rolnym w 2010 roku - według grup odbiorców

Table 5. Training within the scope of the HSW in agricultural farms in 2010 - according to groups of recipients

OR KRUS	Szkolenia dla rolników				Szkolenia dla sołtysów		Szkolenia dla uczniów szkół rolniczych		Szkolenia dla innych osób związanych ze środowiskiem wiejskim	
	we wsiach		w CRR KRUS							
	Liczba szkoleń	Liczba uczestników	Liczba szkoleń	Liczba uczestników	Liczba szkoleń	Liczba uczestników	Liczba szkoleń	Liczba uczestników	Liczba szkoleń	Liczba uczestników
Razem	1 924	36 504	73	8 758	297	5 807	259	8 812	228	5 614

Źródło: jak w tab. 1.

Source: like in tbl. 1.

Z danych tabeli 5 wynika, iż działania KRUS w większości kierowane są do rolników i organizowane są głównie we wsiach. Istotne jest udział w tych szkoleniach uczniów szkół rolniczych oraz sołtysów. Ważny jest fakt, iż szkolenia KRUS odbywają się systematycznie. Można dostrzec wzrost ich dynamiki. Odpowiednie dane przedstawia tabela 6.

² Wypadki przy pracy i choroby zawodowe rolników oraz działania prewencyjne KRUS w 2010 roku, KRUS, Warszawa 2011, s. 46.

Tabela 6. Liczba szkoleń z zakresu BHP w gospodarstwie rolnym, organizowane przez KRUS według grup odbiorców w latach 2006-2010
 Table 6. The number of instructions within the scope of HSW in agricultural farms organised by the Agricultural Social Insurance Fund according to groups of recipients between 2006-2010

Grupa odbiorców	2006	2007	2008	2009	2010
Szkolenia dla innych osób związanych ze środowiskiem wiejskim	203	98	156	176	228
Spotkania i pogadanki dla dzieci	1124	1301	1701	1530	1413
Szkolenia dla uczniów szkół rolniczych	236	216	209	275	259
Szkolenia dla sołtysów	196	260	272	259	297
Szkolenia dla rolników	1800	1664	1584	1827	1997

Źródło: jak w tab. 1.
 Source: like in tbl. 1.

Podczas szkoleń z zakresu BHP w gospodarstwie rolnym realizowano następujące tematy wybrane z programu szkoleń, tj.:

- informacja o KRUS i podstawowe problemy związane z ubezpieczeniem społecznym rolników;
- zagrożenia zdrowia i życia rolników;
- zasady bezpiecznej pracy z maszynami i urządzeniami rolniczymi;
- zasady bezpiecznej pracy przy obsłudze zwierząt;
- bezpieczeństwo w transporcie rolniczym;
- bezpieczeństwo w pracy na wysokości, w zagłębieniach i zbiornikach;
- zasady bezpiecznej pracy ze środkami chemicznymi;
- bezpieczne użytkowanie instalacji i urządzeń elektrycznych;
- udzielanie pierwszej pomocy poszkodowanym w wypadkach.

Program szkoleń dostosowywano do odbiorców, istniejącego w danym rejonie charakteru produkcji, istniejących zagrożeń wypadkowych, rozpoznawanych w wyniku analizy wypadków, przeglądów i wizytacji gospodarstw.

Tematem przewodnim wszystkich szkoleń i spotkań były przyczyny, skutki i sposoby zapobiegania upadkom z wysokości i na powierzchni płaskiej. Omawiano też zagadnienia związane z pochwyleniem, uderzeniem przez części ruchome maszyn i urządzeń. Promowano wyroby posiadające wyróżnienia targowe oraz znak bezpieczeństwa KRUS. Tematykę szkoleń rozszerzano również o najczęściej występujące zagrożenia na danym terenie, m.in. związane z obsługą zwierząt gospodarskich, z ryzykiem zakażenia chorobami odzwierzęcymi, stosowaniem środków ochrony roślin, szkodliwym oddziaływaniem azbestu na organizm ludzki czy zagrożeniami w czasie wzmózonych prac polowych.

Oprócz szkoleń i prelekcji KRUS, w ramach obowiązku ustawowego o prowadzeniu działalności prewencyjnej, organizuje pozaszkolne formy upowszechniania wiedzy o zagrożeniach wypadkami i chorobami zawodowymi przy pracy rolniczej.

W 2010 roku przeprowadzono 1958 olimpiad i konkursów wiedzy o BHP w gospodarstwie rolnym. Wzięło w nich udział 70390 osób³. Informacje o tego rodzaju działalności KRUS przedstawia tabela 7.

Tabela 7. Konkursy wiedzy o BHP w gospodarstwie rolnym w latach 2006-2010

Table 7. Assessments of the knowledge for the HSW in agricultural farm between 2006-2010

	2006	2007	2008	2009	2010
Konkursy dla rolników i innych osób związanych ze środowiskiem wiejskim	370	399	547	592	899
Konkursy dla uczniów średnich szkół rolniczych	113	98	118	186	152
Konkursy dla dzieci i młodzieży wiejskiej	613	757	1020	907	907

Źródło: jak w tab. 1.

Source: like in tbl. 1.

Wśród działań promujących zasady ochrony zdrowia i życia w procesie pracy rolniczej po raz ósmy KRUS przeprowadził konkurs na bezpieczne gospodarstwo rolne. Do konkursu zgłosiło się w 2010 roku ponad 1000 gospodarstw rolników indywidualnych. Liczbę gospodarstw uczestniczących w tym konkursie w latach 2003-2010 przedstawia kolejna tabela.

Tabela 8. Liczba gospodarstw zgłoszonych do konkursu Bezpieczne Gospodarstwo Rolne w latach 2003-2010

Table 8. The number of households entered for the Safe Agricultural Contest Farm contest between 2003-2010

Podmioty	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Liczba gospodarstw indywidualnych	1555	1665	1486	1499	1457	1276	1168	1101
Liczba zakładów rolnych	103	110	125	97	88	87	104	98

Źródło: jak w tab. 1.

Source: like in tbl. 1.

Warto podkreślić, że konkurs ten cieszy się dość dużym zainteresowaniem zarówno wśród gospodarstw rolnych, jak i wśród zakładów rolnych.

KRUS w ramach prowadzonej działalności prewencyjnej popularyzował zasady bezpiecznej pracy za sprawą środków masowego przekazu.

Problematykę bezpiecznej pracy w gospodarstwie rolnym i działania prewencyjne organizowane przez KRUS popularyzowano w 595 artykułach prasowych, które ukazały się w prasie lokalnej, regionalnej i rolniczej, a także biuletynach urzędów gmin, izb rolniczych i ośrodków doradztwa rolniczego. Artykuły dotyczyły prowadzonych działań prewencyjnych i statystyki wy-

³ Wypadki przy pracy i choroby zawodowe rolników oraz działania prewencyjne KRUS w 2010 roku, KRUS, Warszawa 2011, s. 56.

padkowości na danym terenie, a w szczególności ogłoszeń i wyników konkursów nt. bhp dla rolników i uczniów szkół, przebiegu i rezultatów VIII edycji Ogólnopolskiego Konkursu „Bezpieczne Gospodarstwo Rolne”, prezentacji zagrożeń i sposobów zapobiegania im.

W regionalnych stacjach publicznych i komercyjnych wyemitowano 112 audycji radiowych i 28 telewizyjnych.

W Programie I TVP ukazał się reportaż o zwycięskim gospodarstwie w Konkursie Bezpieczne Gospodarstwo Rolne 2010 połączone z wywiadem udzielonym przez laureatów z Niecieczy.

Dla Redakcji Gospodarczo-Społecznej I Programu Polskiego Radia nagrano 10 audycji nt. występujących zagrożeń w gospodarstwach rolnych i sposobów zapobiegania im.

Około 400 różnych informacji nt. wypadków w rolnictwie i prowadzonych działań prewencyjnych zamieszczono na stronach internetowych: KRUS, urzędów, gmin, szkół i instytucji zainteresowanych bezpieczeństwem pracy.

Od 1995 roku KRUS prowadzi akcję promującą producentów bezpiecznych maszyn i urządzeń, przyznając im „Znak Bezpieczeństwa KRUS”. W latach 1995-2010 Prezes KRUS przyznał 26 producentom ten certyfikat, który oznaczyli nim swoje 174 wyroby.

Wszystkie działania prewencyjne KRUS finansowane są z Funduszu Prewencji i Rehabilitacji. Jak przedstawiają się wydatki tego Funduszu w latach 2006-2010 przedstawia tabela 9.

Tabela 9. Wydatki z Funduszu Prewencji i Rehabilitacji na działalność prewencyjną KRUS w latach 2006-2010

Table 9. Expenses from the Fund of the Prevention and Rehabilitation for preventive activity Agricultural Social Insurance Fund between 2006-2010

Wyszczególnienie	2006	2007	2008	2009	2010
Wydatki ogółem (w tys. zł)	1416	1358	2079	1949	2819
Wydatki na ubezpieczonego (w zł)	0,9	0,8	1,3	1,2	1,8

Źródło: jak w tab. 1.

Source: like in tbl. 1.

Wielkość wydatków na działania prewencyjne KRUS są niskie. Są to kwoty symboliczne, zwłaszcza w przeliczeniu na jednego ubezpieczonego. W tej sytuacji zadziwiający jest ogrom działań realizowanych przez KRUS. Efektywność wydatkowania z Funduszu Prewencji i Rehabilitacji jest ogromna.

Wnioski

1. W 2010 r. KRUS już po raz dwudziesty prowadził działania z zakresu prewencji i rehabilitacji wśród ubezpieczonych rolników, ich dzieci i innych osób ze środowisk wiejskich.

2. Działalność prewencyjno-rehabilitacyjna KRUS jest kompleksowa. KRUS prowadzi szkolenia z zakresu BHP, informuje o zagrożeniach w środkach przekazu. Przyznaje certyfikaty producentom bezpiecznych maszyn rolniczych.
3. Wydatki związane z działalnością prewencyjną są znikome, lecz efektywność ich wydatkowania jest bardzo duża.

Bibliografia

Ustawa z 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników, Dz.U. nr 7 z 1998 r. poz. 25, nr 106, poz. 668.

Wypadki przy pracy i choroby zawodowe rolników oraz działania prewencyjne KRUS w 2010 roku, KRUS, Warszawa 2011.